

Maneno yenyewe, kwa uchache wa nafasi, labda niyaorodheshe kwa uchache kama ni mfano wa kuonyesha kile ninachokusudia. Maneno yenyewe ni:

1. mamaetu
2. wanayo
3. msibani
4. hatuikizani
5. mshika sukani
6. maadui
7. kufitini
8. si watu
9. wanyama wa mwituni
10. kukuona u furahani
11. wakakusha sholowa
12. nyayo hadi utosini
13. vyako vikakutuliwa
14. hata vilivyo mwilini
15. mali nyingine ya thamani
16. wakakupokonya mama (hadi mwisho).

Tazama maneno hayo yanavyotumiwa kuipa Afrika uhai wa kibinadamu—mama! Kama mtunzi asingalihusisha Afrika na mama; nadhani ile hisia ambayo sisi anataka kututia juu ya Afrika (mamaetu) isingalipatikana. Lakini kwa werevu na uteuzi wa maneno yake, Afrika inatumithilikia (tukitaka, tusitake) kama ni mama mzazi aliyetuzaa sote kutoka tumboni mwake, kwa hiyo tunamwonea uchungu, tuna imani naye, tunazikumbuka fadhila zake, tunanyongeka naye kwa maonevu, anatumia ari na hamaki kwa kunyanyaswa kwake, tunalia naye, tunakuwa tayari kufa naye na kumuhami katika hujuma za udanganyifu za wale wanaougombea ukubwa na papao kujipa wana wa Afrika. . . .

Haya, ndiyo ambayo mimi nimeyaita siri au mbinu alizozitumia Abdilatif Abdalla katika kuiunda 'Sauti ya Dhiki' naye amefuzu nayo haya yote nadhani yanajidhihirisha kuwa ni muhimu, na ni kwa sababu washairi wengi wa kileo hawaambatani nayo, mashairi yao yanakosa kuchapukia. Ndio maana makala haya yaandikwa.

SIKU YA WATENZI WOTE

Hiki ni kitabu kimojawapo cha hadithi kilichoandikwa na Shaaban Robert na kuchapishwa na Shirika la Vitabu la "Thomas Nelson & Sons." Kama vitabu vingine vya hayati Shaaban, kitabu hiki nacho kinaonyesha falsafa, imani na mawazo aliyonayo mwandishi kuhusu hali mbalimbali za maisha katika dunia hii.

Katika makala haya nitatoa kwanza ufupisho wa hadithi kwa kudondoa visa fulani muhimu katika kila sura ili tupate mtiririko wa namna fulani kabla ya kuingilia majadiliano yatakayotuelekeza kwenye hatima ya andishi hili.

VISA

Katika sura ya kwanza yenye kichwa "MABADILIKO," anaonekana mgeni Mwanasheria Yusuf ambaye anarudi Dar es Salaam baada ya miaka kadha tokea kupatikana kwa uhuru. Baada ya kukutana na baadhi ya watu na kuzungumza nao, na pia kupata nafasi ya kutembelea sehemu fulani fulani, mgeni anahisi mabadiliko. Mabadiliko yenyewe yanahusiana na mwongozo mpya wa jamii katika sehemu alizozitembelea; hali ambayo haikuwapo hapo kwanza. Mambo yaliyoonyesha mabadiliko ni kama haya:

- (a) Wenye matatizo kufikiriwa na kusaidiwa, kama vile Ayubu alivyokuwa akimsaidia yule mama mwenye shida;
- (b) Kuwepo kwa utaratibu mpya wa kukusanya sadaka na utoaji wa misaada.

Mambo haya ndiyo baadaye yanafanya kiini cha matendo ya wahusika kama wenye mioyo ya huruma na usaidivu au kama wenye dhuluma kwa watu waliokabiliwa na matatizo.

Sura ya pili yaonyesha chombo kilichoandaliwa ili kutumiwa katika kutekeleza mabadiliko ya maisha kwa wenye taabu. Chombo hiki ni Jumuiya ya Adili. Wenyeji wa Jumuiya hii walikuwa wakifundishwa mambo kama: Utunzaji wa makao, uwekaji wa nyumba katika hali nzuri, ulaji wa vyakula vizuri na pia wajibu wa sala na sadaka. Pia, humu jumuiyani kazi ziligawanywa kama vile za utunzaji watoto na matengenezo ya vifaa mbalimbali. Haya yaliitwa ni maandalio ya watu katika maisha na taabu za baadaye.

Suala la sadaka linajadiliwa kirefu katika sura ya tatu na kiini kikiwa "Zitoleweje." Mawazo ya Ayubu kuhusu ukusanyaji wa sadaka yaonyesha kuhitilafiana na ya wenzake (uk. wa 29). Mwanasheria Yusuf anakumbana na wazo jipya kuhusu ukusanyaji wa sadaka (uk. wa 32). Wazo hili hutuarifu kuwa huweza kuwapo matumizi mabaya ya sadaka kama vile ya watu kujitajirisha kwa kukusanya hata kutoka kwa maskini.

Katika sura zote tatu zilizopita, Ayubu anajitokeza kuonyesha juhudi maalum katika kuwahudumia wanyonge. Sura ya nne, "TAFSIRI," huonyesha tafsiri watu wazifanyazo kuhusu tabia hii ya Ayubu na juhudi zake za kuleta mabadiliko. Anapewa mitizamo mbalimbali na watu. Anadhihirika kwa wengine kama mtetea haki na wema kwa kuwashughulikia wengine. Wapo pia wanaomfananisha na Malaika.

Katika sura ya tano tunaambiwa kuwa "KISICHOBADILIKA" ni "asili ya maumbile ya binadamu" (uk. wa 54). Yasemwa kwamba binadamu hubadilika kwa nje, ila kwa ndani hubakia vile vile. Sasa ni nini kilicho ndani ya binadamu ambacho ni *aushi* au cha kudumu? Twaambiwa ni mambo kama: Kujitukuza, choyo cha utajiri, tamaa ya uwezo, na dhuluma za wenye nguvu juu ya wanyonge. Hali hizi hupaswa kutawaliwa kwa akili na fikira njema, ila zinabakia kuwa "kazi za maayari" au waovu wasioweza kuzitawala.

"KUFU" katika sura ya sita huelezwa kama "sawa kwa kila hali na tendo" au sare katika mambo yahasuyo tabia na mwenendo. Kufu huonekana katika vipengele vifuatavyo:—

- (a) Watu kufu; mfano Tathmin; Tamim na Sara. Hawa waonyesha kuwa kufu kitabia na katika maelewano kati yao.
- (b) Mtu kufu na matendoye; k.v. mbaya na ubaya wake (uk. wa 61).
- (c) Kufu kimwenendo; mwema kufuatana na mwema kufu yake (uk. wa 61).
- (c) Kufu na mazingira aliyomo mtu. Mifano ni ya watu maskini na

matajiri na mitaa wanakoishi. Mwandishi alinganisha mazingira yaelezwayo ya Ilala na yale ya mtaa wa Kichwele (uk. wa 64—65) na watu waishio huko.

Katika sura ya saba "*KWELI*" huelezwa kama hali thabiti imfanyayo mtu kuwa binadamu. Hali hii huwezekana pale mtu "anapojaliwa na Mungu katika maisha yake kuwa na busara ile ambayo mbele yake hila na uongo huwa si kitu, kutu ionekane kutu na dhahabu ionekane dhahabu tupu, busara bora ya moyo safi." Yasemwa kuwa huu ndio msimamo alio nao Sara katika maisha, yaani, amezingatia kweli. Ila onyo linatolewa kuwa "ukweli pake pagumu—pasingekalika wala kuvumilika" kama ukizingatiwa ulivyo. Mfano ni ule wa Sara kutokumkubali Izak kwa kila hali, kitu ambacho kinawaweka mbalimbali. Mwandishi, kwa njia ya Binti Akili, anaonyesha kuwa ili kuwepo uhusiano kuna haja ya kuvumilia na kusamehe yale yaliyopotoka (uk. wa 71).

Mambo haya: Ukweli, uvumilivu na msamaha huonyeshwa kama kiini cha mema. Na hapo ndipo litolewapo shairi lisemalo "Mambo mazuri haya, yatakuwaje Siku ya Watenzi Wote?" (uk. wa 75). Bila shaka hii ni ile siku ambayo watu watahukumiwa kufuatana na matendo yao; na waliozingatia mema watalipwa mema.

Sura hizi saba ndizo zinaonekana kushikilia kiini cha hadithi. Sura zifuatazo zinaonyesha uhusiano uliopo kati ya vikundi mbalimbali hadithini, na hutumiwa tu kukuza yale yaliyokwisha zungumzwa. Pote, kuna juhudi ama za kusuluhisha matatizo yaliyopo au majaribio ya kuimarisha uelewano kati ya kundi na pia vikundi vya wahusika. Kwa mfano:—

- (a) Sura ya Nane: "*MKUTANO*" ni wa (i) Tamim (Mwanasheria), Sara na Ayubu. Katika mkutano huu Tamim anajaribu kuwajulisha hawa vijana kila mmoja kwa mwenzake. Wanapeana ahadi ya kukutana tena; (ii) Tamim, Sara na Somo kujadili misaada.
- (b) Sura ya Tisa: "*MANDHARI*". Yamwonyesha Izak akijaribu kutafuta tatizo linalofanya akwepwe na Sara.
- (c) Sura ya Kumi: "*JUMAMOSI*". Hapa zadhihirishwa tofauti za imani (dini) na madhara yake katika kutekeleza mema. Swali linakuwa: "Je, Jumamosi yaweza ikawa siku ya kuwapatanisha Waislam wasalio Ijumaa na Wakristo wasalio Jumapili? Au hasa, lipo suluhisho la kuondoa tofauti kati ya dini ili kuziwezesha zote kwa pamoja kutoa huduma njema kwa wenye haja?"
- (d) Sura ya Kumi na Moja: "*URAFIKI*". Yaonyesha maelewano kati ya "kufu"—Ayubu na Sara.
- (e) Sura ya Kumi na Mbili: "*MSHTAKI*". Hapa twamwona Izak akimshitaki Sara kwa moyo wake kuhusu uhusiano kati yao. Sara naye hujishtaki mwenyewe kwa hali hiyo na baadaye kujirekebisha.
- (f) Sura ya Kumi na Tatu: "*RIBA*" (ambayo ni faida/ushuru apatayo mtu akopeshaye fedha). Hapa tunaona maelewano ya swali

yakivurugwa na mla riba pale amdhulumupo yule mwanamke. Hii inawaingiza Ayubu na wenzake upande wa mwanamke.

Mwishoni kuna ndoa kati ya Ayubu na Sara.

DHAMIRA

Wazo kubwa linaloonekana katika hadithi ni kwamba, ingawa binadamu wote ni sawa kindani yaani katika asili ya maumbile ya o, hutokeza tofauti katika maisha yao kutokana na jinsi kila mmoja awezavyo au ashindwavyo kutawala hali hizo za ndani zisizobadilika. Kwa hiyo, ni kama upo utendangano kati ya wale wawezao kutawala hali hizi na wale wasioweza. Wale wawezao kutawala hali za ndani za maumbile hujizuia katika mambo kama: "Kujitukuza, choyo cha utajiri, tamaa ya uwezo, na dhuluma juu ya wanyonge." Wasioweza kujitawala huyafanya haya.

Mawazo ya mwandishi kuhusu wanyonge yanaweza kufupishwa hivi: Wanyonge wanalo tatizo kubwa ambalo kwa vyo vyote vile linapaswa kurekebishwa. Njia mojawapo inayotaribiwa katika utatuzi wa tatizo hili ni ile ya Ayubu ya "kuwasaidia watu kujisaidia wenyewe." Tunaona njia hii ikitumika kwenye huduma kwa wale wanawake—mmoja amesaidiwa kupata kazi ili ajitegemee na kwa mwingine (yule aliyedhulumiwa na mla riba) Ayubu anakataa "asimwagiwe" tu misaada. Njia hii ya Ayubu inaonekana pia katika Jumuiya ya Adili ambako watu wanafundishwa kujiweka katika hali nzuri kwa kujishughulisha wenyewe. Na ingawa kuna njia ambazo zingeleza pesa nyingi kwa mara moja, kama vile, sadaka na michango, Ayubu anazikataa na kusisitiza "njia zilizonyooka," ambazo kwa jinsi zilivyo ni lazima ziwashirikishe wale wanaohusika. Ugumu unaletwa na suala hili: "Je, katika mipaka waliyo nayo wanyonge wa hali na mazingira, wanaweza kujifanyia kiasi gani cha kutosheleza kuwaondoa kabisa kwenye unyonge wao?"

Katika majaribio zaidi ya kusuluhisha tatizo la wanyonge, mwandishi anaingiza juhudi na fikira za watu binafsi chini ya uongozi wa imani ya dini. Njia hii haimfikishi mbali hasa kama suluhisho la kudumu kwa tatizo hili hapa duniani. Hivyo, mwandishi ameweza tu kuliahirisha tatizo hili mbele hadi "siku ya watenzi wote," itakapopatikana suluhisho.

Mwandishi pia, anaonyesha kutambua uzito wa utengano kati ya watu kama hali inayoendeleza tatizo la wanyonge na matatizo mengine duniani. Anajikuta ana wahusika walio tofauti kitabia na kimatendo. Haiwezekani kuvunja "kufu" hizi ili kuwezesha ushirikiano unaoweza kuwasaidia binadamu wote kwa jumla. Hivyo mwandishi inaonekana kuwa haoni suluhisho lo lote hapa duniani zaidi ya hukumu ambayo itawafikia "watenzi wote" siku fulani. Kwa watu wengine hili si ajabu nalo lisionekane kama suluhisho.

Wazo lingine linalojitokeza katika hadithi linahusu hali ya wanawake. Ingawa katika hadithi kuna wanawake wenye hali nzuri, wapo pia wenye-hali

mbaya. Hawa ndio wanaotumiwa kama mifano ya unyonge—hawa wanadhulumuwa na kuzidishiwa hali mbaya daima. Wadhulumu wao ni wanaume—kama waume wa nyumbani (wenzi) na kama matajiri (waajiri)—Mifano hii inawezekana imetumiwa kudhihirisha jinsi wanawake wanyimwavyo nafasi ya kujipatia hali nzuri na wenzi wao nyumbani na pia kwingineko ambako wangeweza kujipatia riziki. Lakini pia tunaona kuwa mtetezi mkubwa wa wanawake hadithini ni mwanaume—Ayubu—ambaye anajaribu kila njia kuwafanya hawa waondokane na unyonge uliowakumba. Labda ikawa si haki kujumlisha hali hizi zilizoelezwa kuhusu wanawake, lakini ni jambo la kukiri kwamba wanawake wengi wanawakilishwa na mifano hii. Suala kubwa linalobakia ni lile la kutafuta misingi ya matatizo haya ya akina mama na kwayo kupendekeza njia za kuyatatua.

Kwa jumla, mwandishi ameweza kutupatia kweli fulani kuhusu binadamu. Ukweli aliosema ni ule unaohusu hali za kindani za binadamu; hali anazoziona kuwa sawa kwa kila mtu. Tofauti inayotokea kati ya watu, mwandishi anaiona kuwa huletwa na kule kuweza au kushindwa kwa watu kutawala hali hizi za ndani. Ukweli huu unathibitishwa na hali nyingi katika mazingira yetu. Kwa mfano, kila binadamu hupata njaa na hivyo kula kiasi kinachowawezesha tu kubakia kwenye afya njema. Lakini wengine hushindwa kutawala hali hii na kupewa sifa ya ulafi, ambao tunavyojua wote, unalingana na kutaka zaidi si ajabu kula hata kile ambacho kingewaendea wale waliokosa kabisa.

Ingawa matatizo yote aliyoyaibua mwandishi hakuweza kuyapatia masuluhisho kamili lakini ni vema kuchukulia kuwa kila suluhisho la kweli laweza kutokana na kutawala hali zile “mbaya” za ndani ambazo ni maumbile ya kila binadamu. Kama watu wote wangeweza kutawala hali hizi, matatizo ambayo ameyazungumzia mwandishi, inaelekea yasingetokea. Hivyo ni kama mwandishi anatushauri tutawale hali hizo, tusije tukaitumbukiza Jumuiya nzima katika mvurugano na taabu, kama ilivyoelezwa hadithini.

Bila shaka tutakubali sote kwamba mivurugano mingi iliyopo duniani kama ya uchumi, siasa au mambo mengine ya jamii, inatokana na watu binafsi kutotawala haya mambo aliyoyataja mwandishi. Na ilivyo kwa bahati mbaya suluhisho la kweli halipatikani hapa duniani. Kuna mikutano, majadiliano na kila njia ya kuwavuta watu kushirikiana, lakini “Kufu” kama ubepari na ukabaila bado vinang’ang’ana kujizamisha ambapo kwa upande mwingine ujamaa unajivutia nguvu ili usimame kutekeleza haki kwa watu wengi. Je, katika migongano kama hii, yupo anayeona suluhisho? Labda litapatikana tu “Siku ya Watenzi Wote!”.

Katika majadiliano haya kuhusu “Siku ya Watenzi Wote” nimejaribu kuzungumzia vipengele fulani ambavyo vinaifanya hadithi kuwa kama ilivyo. Kama katika kazi nyingine za mwandishi, hapa pia tunakumbana na falsafa nzito zinazohusiana na maisha ya binadamu katika mazingira yake. Kwa yale yote yanayofanyika kwa binadamu, hayati Shaaban anaona kuwa jukumu la kuyashughulikia ni la binadamu mwenyewe na pia la Mwenyezi Mungu, aliye juu ya yote.

Hadithi yenyewe ilivyo inajaribu kuchimbua undani wa binadamu na kuonyesha kwamba undani wenyewe una dosari na unahitaji kurekebishwa kwa kujizoeza katika imani safi na fikra njema. Tofauti katika kujizoeza huku ndiyo hutenga binadamu katika ubaya na wema. Inashangaza "wanyonge" wamewekwa kama kikundi mbali na kwamba kuzidi kwao kudhulumiwa au kusaidiwa ni athari ya ujenzi wa tabia ya "watu wengine." Lakini tukitazama zaidi tunakuta kuwa hali hii inahusiana na oni la mwandishi kuwa kila mwanadamu anaangukia katika mipaka fulani ya hali na mazingira ambayo ndio huwa yake siku zake zote duniani.

WAHUSIKA

Mchoro wa wahusika umeamuliwa awali, yaani, wale wanaotokea kuwa wazuri au wema huendelea kudumu hivyo. Wale wabaya pia hudumu katika ubaya wao, kila mara wakionyesha kudidimia tu. Watu walioonyeshwa kama wanyonge hawafafanuliwi kitabia, ila wanaonekana ni wavumilivu na tayari kushirikiana na wale wanaowasaidia. Hawaonyeshwi kufaulu kuondokana kikamilifu na hizo hali zao mbaya.

Inawezekana kuwagawanya wahusika katika "Kufu" kufuatana na tabia na matendo yao. Binti Akili (Tathmin), Mwanasheria Yusuf (Tamim), Ayubu na Sara ni watu waliochorwa kama wenye tabia nzuri na fikra njema. Kinachowadhihirisha hivyo ni yale matendo yao—hasa yale yanayowahusu wanyonge. Kati yao, Ayubu anaonyesha upekee katika juhudi zake za kutekeleza wajibu huu wa kuwasaidia wasiojiweza. Kwa upande mwingine wako Izak, tajiri, mwajiri na mla riba. Hawa ni kinyume kabisa kitabia na kimatendo na hao wenzao waliotangulia. Ingawa wote wana uwezo kifedha, kikundi cha pili kinasemwa kimejipatia pesa kwa kudhulumu. Kinyume pia na wenzao hiki kikundi cha pili kinazidi kuwadhulumu wanyonge badala ya kuwasaidia.

Mwandishi, katika maelezo yake yote amejaribu sana kuzingatia hiyo mipaka tofauti kati ya vikundi vyake vya wahusika. Hata anapotokea kuruhusu uhusiano kati yao, hafanyi hivyo kutokana na badiliko lo lote kwenye mipaka hii, bali hufanya hivyo tu kwa njia ya wale wema "kuwavumilia na kuwasamehe" wenzao waliopotoka. Hii haionyeshi kama wale wanaouvumiliwa na kusamehewa wanabadilika kitabia kwa kufanyiwa hivyo. Mfano ni ule wa Izak ambaye mwishoni anafaulu kupokelewa na mtu kama Sara, lakini haionyeshi kama anaondokana kabisa na lawama kama ile ya kujitajirisha isivyo halali, kitu ambacho kama kingewezekana kingemwondoa katika kikundi chake hicho.

Mchoro wa wanawake wanyonge nao unaonyesha hali hizo hizo zilizotangulia. Wanachorwa kama watu walioandamwa na taabu kwani hata ambapo wangetegemea unafuu kutokana na misaada au jitihada zao wenyewe, kunawazukia tu dhuluma juu ya dhuluma. Na rahisi kuhisi wazo kutoka kwa mwandishi kwamba mambo yote yameamuliwa awali. Ila kama hii ni kweli basi, "Siku wa Watenzi Wote" ingekuwa na umuhimu gani kama kila mtu ametenda au kupatwa tu na yale aliyopaswa kwenye mipaka yake?

LUGHA

Hadithi inapewa uzito maalum na lugha iliyotumiwa. Uzito huu wa lugha unaweza ukaunganishwa na uzito wa mawazo. Zaidi ya haya, inajulikana kuwa mwandishi ni mtu aliyetokea kutumia sana lugha nzito katika kazi zake—jambo ambalo badala ya kulaumiwa lingetazamwa kama majivuno aliyo nayo kuhusu utajiri wa msamiati katika Kiswahili.

EBRAHIM N. HUSSEIN

MWANDISHI WA MICHEZO YA KUIGIZA

Ebrahim N. Hussein in mwandishi mwenye kukua. Yu hodari wa kuteua dhamira, msomi wa falsafa, mpenda mawazo dhamiria, mwingi wa ishara na mjenzi huru wa michezo yake.

Hodari wa kuteua dhamira

Hussein ameandika michezo yake juu ya matukio na matatizo yanayowasibu kweli watu mpaka leo. Na dhamira inayotawala katika michezo yote mitatu ni “uhusiano baina ya watawala na watawaliwa,” (Kinjeketile, uk. wa vii).

Katika *Wakati Ukuta* mtawala mkuu ni wakati. Ukweli kwamba “wakati umefika, wakati wa kutenda ndio huu” ama “Wakati bado” unaathiri sana maisha ya mtu na matendo yake. Wakati huupa kila uamuzi wa mtu kura yake—hongera au majuto. Watawaliwa katika *Wakati Ukuta* ni Tatu na Swai, wanaofanya hamaki kuoana, na mwisho wanajutia. Rejea maneno ya Tatu:

“Si kosa lako” (Swai) . . . kosa letu sote. Tunga-
lifikiria kabla ya kuoana, lakini hatukufikiria.
Tulifikiri madhali tunapendana basi inatosha.
Hatukujua kuwa hata ndoa ina wakati wake.”
(uk. wa 40).

Mtawala wa pili ni Mama anayemng’akia bintiye Tatu, hata kumfukuza nyumbani, kwa kuwa ameingia mtindo wa watoto wa rika yake. “Tokeni, tokeni. Nyote sitaki kukuoneni . . . Sitaki kukuona machoni mwangu.” (uk. wa 14) Siku chache baadaye macho yanapomfumbuka, Mama ajutia; analia kusikia kwamba Tatu, badala ya kutishwa na fukuzo la Mama, ameoana na Swai.

Katika *Kinjeketile*, mtawala mkuu ni Mjerumani. Ni mkoloni asiyestahi ubinadamu wa Mwafrika. Anamlimisha kama punda, anamchapa kama si mtu, anamwaga damu kama si kitu aghali. Nao watawaliwa ni Wamatumbi, walioingiliwa na Mzungu hadi kwao na kutiishwa kwa hofu na viboko. Athari ya Mjerumani, Bwana Kinoo, imekuwa kubwa hivi hata kuwafanya